

Večná pamiatka! Vičnaja pamjat!

Výklad liturgickej praxe slávenia zádušných sobôt v byzantskom obrade

Zádušná sobota

„Svätí Otcovia boli presvedčení, že spomienka na zosnulých almužnou a obetami (božskými liturgiami) im prináša veľkú útechu a úžitok.“ (Synaxár pre Mäsopôstnu sobotu)

V Cirkvi sa – tak na Západe, ako aj v jednej z najúctyhodnejších tradícií na Východe – spomína na zosnulých v našich liturgických modlitbách. Od apoštolských čias je stálym učením Cirkvi (porov. Synaxár), že zosnulým môžeme pomôcť svojimi modlitbami, obetami a dobrými skutkami. Svätý Ján Zlatoústý († 407), keď hovoril o zosnulých veriacich, svojmu ľudu pripomínal:

„Pomôžme im podľa svojich síl. Myslime na niečo prospešné pre nich, hoc aj malé, ale pomôžme im. Ako a akým spôsobom? Tým, že sa za nich budeme modliť, že budeme žiadať druhých, aby sa za nich modlili, a tým, že budeme neustále dávať (almužnu) chudobným v ich prospech“ (Homília na List Filipanom 3, 4).

Pre nás, pozostalých priateľov a príbuzných našich zosnulých veriacich, je veľkou útechou, že im môžeme pomôcť a zostať s nimi spojení putom večnej lásky. Keď svätý Ambróz († 397) kázal na spomienkovej slávnosti na cisára Teodóza na štyridsiaty deň po jeho smrti v roku 395, utešoval pozostalých slovami:

„Milujem tohto človeka (cisára) a neopustím ho, kým ho svojimi slzami a modlitbami neuvediem na Boží svätý vrch (Žalm 2, 6), kde je večný život!“ (Pohrebná reč na Teodóza, 37)

Zvyk prinášať modlitby a obety za zosnulých pochádza zo Starého zákona. Sväté písmo chváli tento zvyk ako svätý a zdravý či zbožný, ako sa píše v Druhej knihe Makabejcov (12, 44 – 45): „Veď keby sa nebol nádejal, že padlí raz budú vzkriesení, bolo by bývalo zbytočné a nerozumné modliť sa za mŕtvych... Svätá a nábožná to myšlienka! Preto nariadil túto zmiernu obeť za mŕtvych, aby boli zbavení hriechu.“ V Katolíckej cirkvi sa spomienka na zosnulých považuje za jeden z hlavných skutkov milosrdenstva. Svätý Pavol sa modlil za svojho oddaného priateľa Onezifora, aby „v onen deň našiel milosrdenstvo u Pána“, keď bude stáť pred Božou súdnou stolicou (2 Tim 1, 18).

Všetky rané liturgie Cirkvi, vrátane tej najstaršej, Liturgie svätého Jakuba, obsahujú modlitbu za zosnulých. V liturgiách svätého Bazila Veľkého († 379) a svätého Jána Zlatoústeho († 407) sú tiež zahrnuté modlitby za zosnulých. Svätý Ján Zlatoústý to vykladá týmito slovami:

„Nie nadarmo apoštoli nariadili, aby sa v úžasných Tajomstvách (t. j. na liturgii) spomínalo na zosnulých. Vedeli, že z toho pre nich (zosnulých) plynie veľký zisk a veľký úžitok. Ved' keď celé zhromaždenie (ľudu) stojí so zdvihnutými rukami a tá úžasná Obeta leží vystavená, ako by sme mohli nepochodiť u Boha s našou prosbou za nich? A toto robíme pre tých, ktorí zosnuli vo viere!“ (Homília na List Filipanom 3, 4).

Apoštolské konštitúcie (4. stor.) predpisujú, aby diakon počas slávenia božskej liturgie pripomenul veriacim modlitbu za zosnulých slovami:

„Modlime sa za našich bratov, ktorí zosnuli v Kristovi, aby Boh, ktorý miluje človeka a prijal ich duše, im odpustil každý dobrovoľný i nedobrovoľný hriech, bol k nim milosrdný a milostivý a umiestnil ich do krajiny spravodlivosti..., kde niet bolesti, zármutku ani stonania“ (Apošt. konšt., VIII, 41).

Preto otcovia Druhého vatikánskeho koncilu oprávnené vyhlásili, že Cirkev „už od prvých storočí kresťanstva veľmi nábožne pestovala pamiatku zosnulých“ a „prednášala za nich modlitby“ (porov. Konštitúcia o Cirkvi *Lumen Gentium*, č. 50).

V byzantskom obrade si na zosnulých spomíname každodenne na božskej liturgii bezprostredne po premenení/konsekrácii prosbou: „A rozpomeň sa na všetkých, čo zosnuli v nádeji na vzkriesenie a večný život (tu spomína mená zosnulých, ktorých chce). Daruj im pokoj tam, kde žiari svetlo tvojej tváre“ (Liturgia sv. Jána Zlatoústeho).

V našom liturgickom kalendári sú soboty osobitným spôsobom venované modlitbe za zosnulých. Synaxár, ktorý nasleduje svätého Jána Damaského, nám poskytuje tento dôvod: „Sabat (sobota) v hebrejčine znamená odpočinok, keďže v tento deň Boh odpočíval od svojej práce (Gn 2, 2 – 3). V tento ‚deň odpočinku‘ si pripomíname zosnulých, pretože ‚odpočívajú‘ od všetkých svojich pozemských starostí.“

Pri spomienke na našich zosnulých neustále prosíme Boha, aby im dal večný odpočinok, pretože podľa Svätého písma vstúpiť do Božieho odpočinku znamená pripojiť sa k nemu vo večnom živote šťastia (Hebr 4, 3 – 11; Zjv 14, 13). Svätý Ambróz to vysvetľuje slovami: „Je to veľký odpočinok, ktorý napĺňa modlitbu živých, najskvelejší prísľub“ (Reč na Teodóza, 37).

V súlade s tým byzantská cirkev od 9. storočia zaviedla osobitný deň modlitby za zosnulých, ľudovo známy ako „zádušná sobota“ (gr. psycho-sabbaton), čo v doslovnom preklade znamená *dušičková sobota*. Keďže *Synaxár* vyzýva na „všeobecnú spomienku“ a modlitbu za „všetky duše zosnulé vo viere“, tieto soboty možno, ako sa to robí v angličtine, označovať aj ako „soboty všetkých duší“ (all souls Saturdays).

V byzantskom liturgickom roku je päť zádušných sobôt: Mäsopôstná sobota, Druhá, Tretia a Štvrtá sobota Veľkého pôstu a Sobota pred Päťdesiatnicou. Mäsopôstnu sobotu ako osobitný deň modlitby za zosnulých možno vystopovať až do

6. a 7. storočia, teda do obdobia, keď vznikol *Typikon sv. Sabu*, známy ako Jeruzalemský typikon.

Synaxár (liturgický opis sviatku alebo spomienky) toho dňa vychádza z traktátu *O tých, ktorí zomreli vo viere*, ktorý sa pripisuje svätému Jánovi Damaskému (porov. Migne, PG. 95, 247 – 278).

V Mäsopôstnu nedeľu si liturgicky pripomínáme Posledný súd (Mt 25, 31 – 46). Preto sa v predchádzajúci deň vo svojej láske prihovárame u milosrdného Sudcu za zosnulých, aby boli postavení po jeho pravici, keď príde súdiť živých i mŕtvych.

Keď bola v 9. storočí v základe zostavená *Trioda* (liturgická kniha pre veľkonočný/paschálny cyklus), tak aj Druhá, Tretia a Štvrtá sobota Veľkého pôstu boli venované spomienke na zosnulých. Dôvody na voľbu týchto dní boli nasledovné: 1) vynahradiť aliturgické dni Veľkého pôstu, pretože v liturgii vopred posvätených darov, ktorá je predpísaná na Veľký pôst, nie je spomienka na zosnulých; 2) pripomenúť nám našu vlastnú smrť a urobiť naše kajúčne cvičenia počas Veľkého pôstu zmysluplnejšími; a 3) dať nám príležitosť konať dobré skutky v mene našich zosnulých veriacich a obnoviť našu lásku k nim. V Sobotu pred Päťdesiatnicou si pripomíname „všetky zosnulé duše od Adama“ (porov. *Pentekostarion*).

Zostúpením Svätého Ducha, ktoré si pripomíname v Nedeľu Päťdesiatnice, sa zavŕšila ekonómia našej spásy. Keďže Božou vôľou je, „aby boli všetci ľudia spasení“ (1 Tim 2, 4), preto je deň pred týmto sviatkom vyhradený ako deň modlitieb za všetkých zosnulých, aby boli zahrnutí do Kristovho spásonosného diela.

Od začiatku kresťanstva viedli miestne cirkvi evidenciu svojich žijúcich členov, ako aj tých, ktorí zomreli. Tieto matriky boli skladacie tabuľky z dreva, slonoviny alebo drahých kovov, umelecky zdobené rezbami a spojené krúžkami. Sú známe ako diptychy, čo pochádza z gréckeho slova *diptychon*, ktoré znamená niečo zložené na dve časti. V Cirkvi sa používali na spomínanie živých a mŕtvych pri božskej liturgii od 4. storočia.

V byzantskej cirkvi zohrávali tieto diptychy dôležitú rolu, pretože sa z nich odstraňovali mená heretikov a exkomunikovaných, ktorí boli zároveň vylúčení z liturgických modlitieb. Niekedy v priebehu 14. storočia sa prestali používať a nakoniec ich nahradili oficiálne zoznamy zosnulých členov jednotlivých rodín, ktoré viedol farár.

Tieto zoznamy sa nazývali „hramoty“, z gréckeho slova *grammata*, čo znamená „písaný list“ alebo „písomný dokument“. Zoznam zosnulých členov rodiny, vyhotovený vo forme brožúry, sa nazýval *pomjanik*, čo pochádza z cirkevno-slovanského *pomjanuti*, ktoré znamená „pamätať“, a používal sa pri bohoslužbách za zosnulých. Zvyk vyhlasovať mená zosnulých počas liturgických bohoslužieb, ako je uvedené vyššie, možno vysledovať už v prvých storočiach kresťanstva. Už v 4. storočí tento zvyk dôrazne obhajoval svätý Epifán († 403) ako „pevne zavedenú tradíciu“ v Cirkvi. Vo svojom *Panarione* píše:

„Čo sa týka obradu čítania mien zosnulých, čo môže byť užitočnejšie alebo vhodnejšie; čo môže byť hodnejšie obdivu?“ (Panarion 75, 8)

Tento úctyhodný zvyk nám odovzdali naši predkovia ako súčasť nášho krásneho duchovného dedičstva. Každoročne tesne pred Mäsopôstnou sobotou rodiny odovzdajú farárovi zoznamy svojich zosnulých blízkych (hramoty) s prosbou, aby boli spomenutí na bohoslužbách za zosnulých v zádušnú sobotu. A svätý Ján Zlatoústý nás uisťuje: „Je to veľká česť byť hodný zmienky, keď prebieha slávenie svätých Tajomstiev“ (Homília na Skutky apoštolov 21, 4). Členov rodiny povzbudzujeme, aby sa na týchto bohoslužbách v zádušnú sobotu zúčastňovali, pretože svojou prítomnosťou, svojimi osobnými modlitbami a prístupím k svätému prijímaniu posilňujú puto lásky so svojimi zosnulými blízkymi a skutočne uchovávajú ich večnú pamiatku!

Svätý Gregor z Nazianzu († 390) po pohrebných obradov svojho brata Cézaria zakončil svoju pohrebnú reč týmito slovami: „Časť môjho pohrebného daru je teraz dokončená. Zvyšok zaplatíme tým, že každý rok, kým budeme žiť, budeme za neho obetovať naše pocty a spomienky!“ (Reč VII, 17). Aj my by sme mali napodobňovať svätého Gregora tým, že budeme spomínať na svojich zosnulých blízkych, osobitne počas zádušných sobôt, kým budeme žiť, a prichádzajúcich po nás budeme upozorňovať na užitočnosť tohto krásneho a chvályhodného zvyku modliť sa za svojich zosnulých blízkych a spomínať na nich.

Na pohrebnej bohoslužbe podľa byzantského obradu Cirkev vkladá nasledujúce slová do úst zosnulého, keď spievame hymny predpísané na poslednú rozlúčku s naším milovaným zosnulým:

„Príďte všetci, ktorí ma milujete, a rozlúčte sa so mnou, lebo už nebudem chodiť s vami, ani sa s vami rozprávať, lebo idem k svojmu Sudcovi, ktorý neuprednostňuje a odmeňuje alebo trestá každého podľa jeho skutkov. Preto vás všetkých prosím, aby ste sa za mňa ustavične modlili ku Kristovi, nášmu Bohu, aby som pre svoje hriechy nebol odsúdený na miesto utrpenia, ale aby mi bolo dopriate miesto tam, kde žiari svetlo života!

Modlitba za zosnulého

(pripisovaná sv. Jánovi Zlatoústemu)

Bože duchovného i telesného tvorstva, ty si premohol smrť, zvíťazil si nad zlým duchom a tvojmu svetu si daroval život: Ty sám, Pane, obdaruj pokojom dušu tvojho zosnulého služobníka na mieste svetla, blaženosti a pokoja, kde nieta bolesti, zármutku ani stonania. Bože, odpusť mu všetky hriechy spáchané myšlienkami, slovami a skutkami, lebo ty si dobrý a láskavý k ľuďom. Veď nieta človeka, ktorý by počas života nezahrešil. Len ty jediný si bez hriechu, tvoja spravodlivosť je spravodlivosť naveky a tvoje slovo je pravda. Lebo ty si vzkriesenie a život i pokoj tvojho zosnulého služobníka (povie meno), Kriste Bože náš, a tebe vzdávame slávu spolu s Otcom, ktorý nemá počiatku, s tvojím presväтым, dobrým a životodarným Duchom teraz i vždycky i

na veky vekov. Amen.

„On (kňaz) koná ako vyslanec v mene celého mesta – dokonca aj v mene celého sveta – a modlí sa, aby bol Boh milosrdný a odpustil hriechy všetkým, nielen živým, ale aj zosnulým“ (sv. Ján Zlatoústý, O kňazstve VI, 4).

Pittburská ruténska metropolia

<https://archpitt.org/an-explantation-of-the-byzantine-rite-liturgical-practice-of-observing-all-souls-saturdays/>

Preložil. o. Ján Krupa